

Att forska i arkiven om ett brott: Synd, skam och barnamord i en annan tid

Peter Berkesand

Linköping University Post Print

N.B.: When citing this work, cite the original article.

Original Publication:

Peter Berkesand , Att forska i arkiven om ett brott: Synd, skam och barnamord i en annan tid, 2008, Bygd och natur : tidskrift för hembygdsvård, 2008, 3, sid. 20-23.

Postprint available at: Linköping University Electronic Press

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-42614>

Att forska i arkiven om ett brott

Synd, skam och barnamord i en annan tid

TEXT: PETER BERKESAND

Kyrkböcker är i allmänhet den vanligaste källan för att spåra släktingar eller personer bakåt i tiden. I Sverige har vi en unik samling offentligt arkivmaterial som gör det möjligt att kontrollera uppgifter som vi hittar i till exempel husförhörlängderna. Det är viktigt att kunna belägga alla uppgifter man hittar i arkivmaterialet. Därför kan det vara en idé att även titta i andra källor.

Själv valde jag att börja med en mer ovanlig källa nämligen en tidning. Min utgångspunkt var att jag ville skriva om en anorlunda händelse och använda den som ett exempel på hur man kan forska, vilka källor som kan användas och vad man då kan finna. Det blev en tragisk berättelse, som skildrar en annan tid och andra värderingar, men därför också mycket intressant: Ett levnadsöde som inte brukar berättas i historieböckerna, men som inte var ovanligt i en tid som var svårare än vad vi idag kan föreställa oss.

En tisdagskväll efter arbetet gick jag till universitetsbiblioteket och började leta i mikro-korten med gamla årgångar av Östgöta Correspondenten. Efter någon timmes letande hittade jag något intressant: En notis om ett barnamord i en grannsocken till Linköping. Vad var det som utlöste denna tragiska händelse? Vilka var de inblandade? Rättegången? Vad blev straffet? Vad hände sedan?

När jag hittat vad jag sökte

efter gick jag till universitetets databas med Linköpings Rådstuvurätts böteslängd för att se om barnamordet nämndes där, vilket det gjorde. Böteslängder, eller saköreslängder som de också kallas, finns i slutet av domböckerna som en lista och vi har digitaliserat Linköpings och Norrköpings böteslängder.

Häktad barnamörderska. Hos kronolänsmannen E. Lindeström anmäldes i lördags eftermiddag, att vid rensning af en fallå invid lägenheten Svenstorp å Malmen litet af ett spädt gossebarn påträffats, inbundet i ett knyte. Barnet hade tydligen genast vid födseln blifvit kwäfdt och derefter nedkastats i källan. Omkring barnets hufvud var nemligen en näsduk hårdt bunden och desutom twenne stora tegelstenar inlagda i knytet.

Wid efteråt anställda spöningar efter den naturliga modern, fell misstanken på egilla Clara Carlsdotter, hwilken innehått tjänst hos hufvudsvaltmästaren Jern å Malmen; men från honom aflyttat den 24 följ. Efter och nu skulle wittas hos en sömanerisa i Linköping. Sedan på natten Clara Carlsdotter blifwit här i staden efterfölt och ber-

Notisen i Östgöta Correspondenten tisdagen den 8 april 1887.

Det fanns ett mörkertal för barnamord under 1800-talet men myndigheterna var mycket medvetna om brotten och barnamord var ingen ovanlig företeelse i 1800-talets Sverige. Under 1700- och 1800-talet ställdes cirka 3 000 kvinnor inför rätta för barnamord. Mellan åren 1841 och 1856 åtalades 376 personer och 313 fälldes (83 %) och åren 1858–1870 anmäldes 547 barnamord och 473 fälldes (86 %). Antalet fällande domar var högt. Utöver brottsrubriceringen barnamord fanns också försök till

barnamord och vållande till fosters död.

Så här stod det i tidningsnotisen:

"Häktad barnamörderska. Hos kronolänsmannen E. Lindeström anmäldes i lördags eftermiddag, att vid rensning af en källa invid lägenheten Svenstorp å Malmen liket af ett spädt gossebarn påträffats, inbundet i ett knyte. Barnet hade tydligen genast vid födseln blifvit kwäfdt och derefter nedkastats i källan. Omkring barnets hufvud var nemligen en näsduk hårdt bunden och desutom twenne stora tegelstenar inlagda i knytet."

Östgöta Correspondenten tisdagen den 8 april 1887.

Dådet

Östgöta Correspondenten skriver vidare: "...i slutet af sistlidne januari månad å afträdeshuset i den gård här i staden, hvarest hon varit boende, framfölt ett lefvande gossebarn, hwilket hon genast qväfde medelst en näsduk, som hon band för barnets mun. Hon förvarade sedan barnet i sin bostad tills fram på aftonen samma dag, då hon gick till Malmen med detsamma och nedkastade det i Svenstorp källa."

Hon, som artikeln refererar till, hette Clara Carlsdotter, före detta piga och enligt husförhörlängden för S:t Lars församling, var hon född den 15 december 1860 i Västerlösa församling.

År 1887

LINKÖPINGS LÄNS-CELL-FÄNGELSE.

N° 69

Fängnen Ogifta Clara Carlsson
född 1856 den 15 Oktober i Måstedalåra socken af detta län,
för år 18 hemma skattskrifven i St. Lars på socknen

5 fot 2 1/2 tum lång, blå ögon
gult hår och ögonbryn, trubbig näsa stort ansikte,
vårdad kroppbyggnad; särskilda kännetecken äro:

Förut år 18 tilltalad, häktad straffad för

Ankom till Läns-Fängelset den 6 Mars för barnmord
Mars 7 Knifv. till R. P. i Linköping som ränd.
som till Mrs. Lohrens Nordström som d. d. 597
och 595.

17 april R. P. här i fängelset

17 april R. P. här i fängelset
H. W. W. och J. Carlsson inst. som förklarad för fört.
saga, utlämningslaget samt varaktat. R. P. uppmanas
april 9 utlämningslaget
14 april till Nordström

Noteringar om Clara när hon häktades vid Linköpings Läns cellfängelse 1887.
Lägg märke till signalementet.

Genom tilltalade Klara Karlsdotters frivilliga erkännande inför rätta och hvad för öfrigt förekommit är hon lagligen förömmen att, efter det hon har i staden framföddt ett lefvande barn, hafva genom handverkan eller underlåtenhet af det som till barnets bibehållande vid lif varit nödigt uppsättligen dödat detsamma, och dömmes Klara Karlsdotter för denskull, jemslikt 14 kap. 22 § strafflagen, för barnmord till straffarbete under fyra

Straff.

Claras dom, utdrag ut domboken med domstolens utslag.

Clara hade också en oäkta dotter som hette Edla Sofia Christina, född den 13 april 1879.

Clara sattes den 6 mars 1887 i länshäktet i Linköpings centralfängelse som fånge nummer 69. Här fick hon sitta i väntan på rannsaking, som skedde i fängelset, och dom. En anteckning i häktningsrullan för Linköpings centralfängelse visar att hon föddes den 15 oktober 1856. I samma rulla får vi ytterligare information om Clara, nämligen ett signalement. Hon var 5 fot och 2 1/4 tum lång (cirka 156 cm). Hon hade blå ögon och ljusbrunt hår, trubbig näsa, ovalt ansikte och ordinär kroppsbyggnad.

Det intressanta med häktningsrullan är att vi även får uppgifter om vilka kläder hon hade med sig till häktet och värdet de betingade. Hon hade bland annat en sjalett värderad till 1 kr; 1 kappa 3 kr; 1 ylletroja 25 öre; 1 förkläde 25 öre; 1 klänning 1,50 kr; 1 underkjol 75 öre; kalsonger (jo, det står så!), 50 öre; lintyg

75 öre; strumpor 50 öre; känga och galosch 2 kr, vantar 16 öre och avslutningsvis står antecknat kontant 8 öre. Sammanlagt 9 kronor och 74 öre.

Enligt domboken rannsakades hon första gången den 17 mars, då hon också erkänner mordet.

Brottsutredningen

I dombokens handlingar framgår inte hur brottsutredningen är utförd. Eftersom Clara erkände frivilligt behövdes förmodligen inte någon större utredning vid denna tid. Det krävdes i svårare fall. Hur dessa utredningar gick till förändrades med tiden.

Den eller de som avgjorde om ett barn hade dött en onaturlig död, var före slutet av 1700-talet oftast betrodda kvinnor som själva var mödrar, jordemödrar eller jordegumror.

Om ett barn hittades dött och modern var okänd kunde rätten beordra bröstmjölkning av alla ogifta kvinnor och soldat-

hustrur. Det var en mycket kränkande behandling som kvinnorna tvingades genomgå för att få reda på den skyldige. Ett kungligt brev från 1755 inskränkte denna rättighet att endast gälla den kvinna som var skäligen misstänkt efter rannsaking.

Perioden kring sekelskiftet 1700 gjordes i allmänhet endast en yttre besiktning av det döda barnet. Det var först under de två sista decennierna av 1700-talet som en förändring kom till stånd. Medicinskt expertutlåtande krävdes och det ingick besiktning av det döda barnet samt obduktion. Juristerna tog hjälp av medicinsk expertis och det ledde till dödstraff i en del fall men även till förmildrande domar och frikännanden, som vi kan se av siffrorna ovan. Det var också under slutet av 1700-talet som rätten uppmärksammade, att kvinnor som nyligen fött barn kunde begå barnmord under "tillfälligt försvagat psykiskt tillstånd", det som vi idag allmänt

kallar för förlossningspsykos. Det var den iakttagelsen som lade grunden till den framtida lagstiftningen om barnamord.

Rättegången

Den första april 1888 hölls rättegången mot Clara i länsfängelset. Närvarande var, förutom den tilltalade, rådmännen Håkansson, Olsson och Schreiber. Den sistnämnde förde protokollet. Vittnesförhör begärdes och hölls med sex vittnen. Första vittnet var kronolänsmannen Edmund Lindström. Han sade att Clara först nekat till att ha kvävt barnet men senare erkänt brottet. Clara hördes ännu en gång.

Skrädderiarbetaren Axel Andersson från Malmslätt, som Clara angett som fader till barnet, var efter kallelse av åklagaren nu närvarande i rätten. Han förnekade bestämt uppgiften att han skulle vara far till barnet. Clara vidhöll dock att Axel var far till barnet.

Straffet

Domstolen fastställde att Clara frivilligt erkänt sig skyldig till att hon fött ett levande barn och att hon sedan dödat det. Hon dömdes jämlikt 14 kapitlet 22 § i strafflagen till straffarbete i fyra år och sex månader för barnamord.

Clara avtjänade sitt straff vid Centralfängelset i Norrmalm, Stockholm. Hon anlände den 4 april 1888.

Fängelsets församlingsbok anger att hennes uppförande i fängelset var "Godt". Kristendomskunskapen var god men hon kunde inte skriva och räkna. Clara gick i fängelsets skola men det nämns inget om hon lärde sig skriva och räkna, läsa tycks hon redan

kunna. Vidare står antecknat att hon tagit nattvarden nio gånger varav en absolution. Hon frigavs den fjärde oktober 1891 och förpassas tillbaka till Linköping.

Vad hände sedan?

Efter avtjänat straff emigrerade Clara till Amerika. I *Husförhörslängden för S:t Lars församling* står antecknat "Amerika 92 15/9" det vill säga det datum hon tog ut flyttattesten som hade nummer 35 (eller 95, bläcket har flutit ut). *Passagerarlistan* från den 19 maj 1893 meddelar att hon gick ombord i Göteborg på ångfartyget Ariosto med destination Hull i England. Slutdestinationen var New York. Emigrantagenten hette C. W. Hällström. Hon tog sig vidare till Newcastle, där hon avseglade med skeppet SS Germanie till Rockford USA i juni 1893. Kaptenen hette Robert Nicol. Enligt anteckningarna hade hon tre väskor med sig. Noteras bör att både hennes för- och efternamn stavas med K istället för C i skeppsregistret. Hennes dotter följde inte med utan flyttade till Normlösa den 15 september 1892. Vad som hände Clara i Amerika är höljt i dunkel. Efterforskningarna om hennes liv i det nya landet blir svåra på grund av att delar av 1890-talets immigranthandlingar i USA har brunnit upp. Kanske vet någon annan vad som hände henne?

Peter Berkesand är förlagsredaktör på Linköping University electronic press.

KÄLLOR

ÖTRYCKTA

Dombok för kronohäktet i Linköping 1887, DIIIIa:56, Landsarkivet i Vadstena. Här finns saköreslängden, domstolsprotokoll och övriga handlingar som

ingår i rättegången.

Kyrkbok för straffångar (Centralfängelset i Norrmalm), Stockholms stadsarkiv. Kyrkliga uppgifter om fångarna ungefär som husförhörsländan.

Passagerarlistor, Göteborgs Poliskammars arkiv, 51:161:2457 innehåller uppgifter om vilka passagerare som följde med fartygen, civilstånd, titel, ålder, bagage m.m.

Stamrulla för kronohäktet i Linköping, förpassningar och dombesked, EIIIIa:675, Landsarkivet i Vadstena med personuppgifter om den häktade, signalement, klädsel m.m.

Stamrulla för fångar, Centralfängelset i Norrmalm, Stockholms stadsarkiv. Innehåller liknande uppgifter som Linköpings kronohäkte.

INTERNET

Husförhörslängder för S:t Lars socken 1879–1895, Demografiska databasen i Umeå (www.ddb.umu.se)

Utdrag ur födelseboken för S:t Lars Ånestads församling, Östergötland, blad 5, SCB:689, 1879, SVAR (www.svar.ra.se)

Husförhörslängder för Linköpings domkyrkoförsamling AI:30 och AI:33, Genline (www.genline.se)

Passagerarlistor, 1893, SVAR, Ramsele (www.svar.ra.se)

Ett stort tack till Sven Malmberg, Landsarkivet i Vadstena och Barbro Lind Fehmers, Stockholms stadsarkiv för råd och hjälp med bilder och arkivmaterial, Åke Sundqvist vid Linköpings universitet som bidragit med egna efterforskningar samt Hans Nilsson, Centrum för lokalhistoria, Linköpings universitet för värdefulla synpunkter och genomgång av manuset.